

Iskolaszék '95

Fodor Gábor

Iskolaszék: esély a helyi társadalom fejlődésére

Az iskolának nagy-nagy szüksége volt és van ma is arra, hogy a közvetlen társadalmi környezetét jelentő emberi közösség figyelemmel kísérje tevékenységét, megfogalmazza vele szembeni igényeit.

A társadalmak polgárosodottságának egyik lehetséges fokmérője az, hogy mennyire sikerül a különböző társadalmi alrendszerek működésének irányítását kivonni a merev állami bürokrácia hatóköre alól, s mennyire lehet azt rábízni a polgárok által önként, szabadon létrehozott testületekre. Az állam túlzott jelenléte ugyanis a legjobb szándékok ellenére is megmerevíti és bürokratikusá teszi ezeknek az alrendszereknek a működését. Kiváltképp igaz ez a közoktatási rendszerre, amelynek lényegi céljától – a neveléstől, a személyiségformálástól – alapvetően idegen a merev bürokratikus szabályozottság, ám amelynek eddigi történetét mégis végigkísérte a merev állami korlátozás, a bürokratikus irányítás.

„A megvalósult rendszerben a bürokratizálódás és a megmerevedés ismeretes jelenségével szemben egyetlen orvosság van... az erőszakmennyiség minimumra csökkentése és a szabadságmennyiség bátor növelése. Csakis a szabadságnak magának is intézményesített, de ugyanakkor eleven szabadságlélegzettel és lélekkel teli formái azok, amelyek ... a társadalmi-hatalmi helyzetek bürokratikus és elnyomó tényezőivel szemben valóságos, eleven, állandóan működő és ugyanakkor intézményesíthető ellenhatást képesek kifejteni.”¹ E néhány sort Bibó István megéjtően szép tanulmányából, Az európai társadalomfejlődés értelme című művéből idéztem, abból az írásából, amelyben Bibó talán elsősorban önmaga számára kísérte meg összefoglalni azt a rögzített fejlődési utat, amely elvezetett az európai demokrácia megteremtődéséhez, a demokrácia sajátos politikai és társadalmi kultúrájának kialakulásához.

Az iskolaszék egyike azoknak a „szabadságlélegzettel és lélekkel teli formáknak”, amelyek ellensúlyozni képesek a felülről irányítotttságot, a bürokratikus beszabályozottságot. Az ilyen jellegű intézmények azonban nemcsak a hatalmi helyzetből következő beavatkozások korlátozását biztosítják, hanem egyben lehetőséget teremtenek arra is, hogy a polgárok e formák keretei között tevékenykedve elsajátítsák a demokrácia gyakorlásához szükséges készségeket, beállítódásokat. A mi térségünkben, a demokratikus hagyományok viszonylagos korlátozottsága, hiánya miatt tehát komoly jelentősége van minden olyan szerveződésnek, amely segíti a polgárosodást, amely lehetőséget teremt a polgárok számára arra, hogy

¹ Bibó István: Az európai társadalomfejlődés értelme, in: *Bibó István: Válogatott tanulmányok*, III. kötet, Magvető, Bp., 1986. 61. o.

éljenek jogaikkal, hogy kifejezzék érdekeiket, törekvéseiket, hogy alakítsák az őket körülvevő, életüket meghatározó tárgyi és szellemi feltételeket.

Az iskolaszék intézménye jellegzetesen ilyen szerveződés, hiszen a polgárok, illetve ezek képviselői a keretei között kifejtett tevékenység által tudják kontrollálni, s ami még ennél is fontosabb, befolyásolni, alakítani a gyermekeik jövőjét meghatározó közoktatást.

Amint utaltam rá, a magyar társadalom múltjában – az ismert történelmi sajátosságok miatt – viszonylag kevés demokratikus hagyomány lelhető fel. Ezek egyike éppen az iskolaszék intézménye, amelynek megalakítását nem sokkal az 1868-as népoktatási törvény után, 1876-ban írta elő külön törvény, amelynek meghozatalát *Eötvös József* nyugat-európai mintákra hivatkozva szorgalmazta. Az iskolaszékek akkor elsősorban a közoktatás, mindenekelőtt a népoktatás anyagi feltételeinek biztosítását voltak hivatottak elősegíteni, de a kezdetektől fogva a települési, vallási közösségek oktatásért érzett felelősségének felkeltése és ébrentartása is fontos célja volt ennek a testületeknek. Néhány évtized alatt az iskolaszékek az iskolák működését felügyelő civil testületekké váltak, s e funkciójukat egészen 1948–49-ig gyakorolták. Az iskolaszékek két világháború közötti tevékenységében – a magyar oktatásügyet a legutóbbi időkig jellemző erős egységesítő állami szabályozás ellenére is – megjelentek az iskolák egyéni arculatának kialakítására irányuló bizonyos törekvések. Különösen a helytörténetre, az iskola múltjára vonatkozó ismeretek, valamint a gyakorlati életre történő felkészítést szolgáló tudnivalók iskolai programba, tanítási rendbe illesztésének szorgalmazása állt e törekvések középpontjában.

A helyi társadalomból, a civilszférából kiinduló iskolaalakító törekvéseknek 1949-ben évtizedekre gátat vetett a valóságos demokrácia hiánya. Az eredmény ismert: iskoláink zöme elvesztette sajátos arcát, a felépített új iskolák nagy hányada nemcsak építészeti megoldásait tekintve készült típustervek alapján, hanem pedagógiai koncepcióját illetően is. Az iskolákat használó közösségek a legjobb akaratok ellenére sem tudták kontrollálni, s ami talán még ennél is fontosabb, szellemi értelemben birtokba venni, saját igényeik szerint alakítani az iskolát.

Pedig az iskolának nagy-nagy szüksége volt és van ma is arra, hogy a közvetlen társadalmi környezetét jelentő emberi közösség figyelemmel kísérje tevékenységét, megfogalmazza vele szembeni igényeit. Az államilag meghatározott követelmények teljesítésével egyenrangú feladatot kell hogy jelentsen az iskola számára a közvetlen környezetében élő szülők, nagyszülők, laikusok és szakértő helyi polgárok által megfogalmazott követelmények, igények teljesítése. Mint ahogy az is nélkülözhetetlen, hogy az iskola szabadságát garantáló törvényeken túl, épp az érte felelősséget érző szűkebb közösség védje meg az iskolát – *Bibó* szavaival élve – a „helyi hatalmi helyzetek bürokratikus tényezőivel” szemben.

Épp ezért került sor nem sokkal a rendszerváltás után az iskolaszék intézményének rehabilitálására, felállításának törvényben megfogalmazott szabályozására. Az iskolaszékek – a felidézett jelentős hagyományok ellenére – valójában tradíciók nélkül kezdtek meg működésüket, s a már működő iskolaszékek mögött lassan teremődik meg a háttország, a hatékony érdekérvényesítésre képes helyi társadalom.

A mai helyzetből következik, hogy az iskolaszékek elsősorban ott és akkor fejtenek ki jelentős aktivitást, ahol és amikor az iskolahasználók érdekei sérülnek, amikor az önkormányzat be akar zárni egy iskolát, meg akar szüntetni egy tanuszodát. Az iskolaszékeknek azonban nem az ilyen jellegű kríziskezelés az

alapvető funkciójuk, hanem az iskolakoncepció, a pedagógiai ethosz kimunkálásának támogatása, az iskola működési szabályainak kidolgozásában való részvétel, a működéshez szükséges anyagi feltételek megteremtésében való közreműködés, az iskola rendelkezésére álló pénzügyi eszközök felhasználásába történő beleszólás. S akkor még nem szóltam az iskola által közvetített sajátos helyi tartalmak kialakításában való tevékeny részvételről, mint az oktatáshoz kapcsolódó érdekvénesítés és érdekegyeztetés legfontosabb lehetőségéről. Az iskolaszékek érdemi tevékenysége nélkül nem kerülhetnek felszínre, s nem is érvényesülhetnek igazán az oktatás, az iskolázás iránt megfogalmazódó helyi igények. Ennek itt és most, a Nemzeti alaptanterv implementációjának, elterjesztésének időszakában különös aktualitása van. Az iskola ugyanis csak a helyi társadalom igényeinek ismeretében képes saját arculatának, programjainak megfogalmazására.

Talán nem túlzás azt állítani, hogy az iskolaszékek oldalainak együttes közreműködése által válhat a helyi társadalom az iskola igazi birtokosává, általa tekinthetik igazán magukénak az iskolát az adott környezetben élő polgárok. Éppen ezért kell az iskolaszékek tevékenységének fontosságára felhívni a társadalom figyelmét, s ezért kell javítani e testületek tevékenységének feltételeit. Különösen fontosnak érzem az oktatás feletti érdemi gyakorlásához és az érdekvénesítéshez szükséges törvényi jogosítványok szélesítését, valamint az iskolaszékekben tevékenykedők ismereteinek bővítését.

Lódi Erik /13 éves /